

סיכום – זמר נוגה־רחל

הַתְּשִׁמֶּע קוֹלִי, רְחוּקִי שְׁלִי,
הַתְּשִׁמֶּע קוֹלִי, בְּאֶשֶׁר הֵנֶךְ–
קוֹל קוֹרֵא בְּעֵז, קוֹל בּוֹכֶה בְּדַמִּי
וּמַעַל לְזִמְן מִצְוֶה בְּרִכָּה?

תִּבְלֵ זֶרֶבָה וְדִרְכִּים בְּהָ רַב.
נִפְגְּשׁוֹת לְדֶק, נִפְרָדוֹת לְעַד.
מִבְקֶשׁ אָדָם, אֶךְ כּוֹשְׁלוֹת רִגְלָיו,
לֹא יוֹכֵל לְמַצֵּא אֶת אֶשֶׁר אָבַד.

אַחֲרוֹן יְמֵי כָּבֶד קָרוֹב אוֹלִי,
כָּבֶד קָרוֹב הַיּוֹם שֶׁל דְּמָעוֹת פְּרִידָה,
אֲחֻכָּה לָךְ עַד יִכְבוּ חַיִּי,
כְּחֹכֹת רַחֵל לְדוֹדָהּ.

השיר "זמר נוגה" מתאר שיר אהבה שבו הדוברת פונה אל נמען אהוב ושואלת אם הוא שומע את קולה המברך אותו. אותו אהוב רחוק ממנה, ואף אינה יודעת היכן הוא נמצא. היא מנסה לבטל את המרחק שביניהם, אך מבינה שבעולם שבו בני אדם נפגשים לרגע ונפרדים לעד – לא תצליח לאתר אותו, והוא ככל הנראה אבד לה. למרות הכאב, היא נשבעת להמתין לו עד יומה האחרון, כפי שרחל המקראית חיכתה לאהובה.

הנמען בשיר נותר עלום, ובכך השיר מתרחב מעבר לסיפור אישי-פרטי של קשר שלא התממש: הוא הופך ליצירה אוניברסלית על אהבה ואובדן, המסוגלת לבטא את כאבה של כל אישה – ואף את כאבו של כל אדם – על אהבה נכזבת.

ניתוח השיר:

בותרת השיר:

משמעות הכותרת "זמר נוגה" היא שיר עצוב, ואכן השיר משקף תחושות של כאב וייאוש. יחד עם זאת, לצד העצב, מסתתר בו גם גרעין של אופטימיות – שכן הדוברת עדיין שומרת בליבה את התקווה לפגוש שוב את האהובה. בכותרת עצמה מצוי **אוקסימורון**, צירוף של ניגוד: המילה 'זמר' מעלה אסוציאציה של שמחה וצליל מתנגן, ואילו המילה 'נוגה' מסמלת עצב וצער. ייתכן שרחל ביקשה לבטא דווקא את המורכבות שבחוויות הצער – עצב שאיננו בהכרח טרגי, אלא כזה המשלב ציפייה ואמונה. כל עוד התקווה לפגישה נותרת חיה בלב עד יומו האחרון של האדם, הופכת הציפייה את הכאב למעין עצב רך ונעים.

הבית הראשון:

הדוברת פותחת את השיר בפנייה לנמען שזהותו אינה ידועה, אך ברור כי הוא רחוק ממנה – במובן פיזי או רגשי. היא שואלת אותו שאלה שיש בה גם בקשה וגם ציפייה: "הַתְּשָׁמַע קוֹלִי, רְחוּקִי נְשִׁי?". בביטוי "רחוקי שלי" ישנה שייכות כפולה – המילה "רחוקי" משלבת את "רחוק" עם "שלי", ולאחריה מופיעה שוב המילה "שלי". כפילות זו מדגישה כי על אף המרחק, הנמען עדיין קרוב ויקר לליבה. בהמשך היא מוסיפה ושואלת: "הַתְּשָׁמַע קוֹלִי, בְּאֶשֶׁר הֵנָּה?" - כלומר, האם ישמע את קולה, באשר הוא נמצא. מכך ברור שהיא אינה יודעת את מיקומו המדויק.

המילים "התשמע קולי" פותחות הן את השורה הראשונה והן את השורה השנייה – זוהי **אנפורה** המבליטה את הפנייה הנואשת ואת חוסר הוודאות המלווה אותה. הדוברת חוזרת וקוראת אליו, אך מלווה בתחושת ספק אם אכן יוכל לשמוע.

לאחר מכן היא מתארת את קולה: "קוֹל קוֹרָא בְּעֹז" – קריאה רמה ועוצמתית, לצד "קוֹל בּוֹכָה בְּדַמִּי" – בביטוי חרישי ובלתי נשמע. הניגוד בין הקריאה החזקה לבין הבכי הדומם ממחיש את השינויים במצבה הנפשי: בין תקווה לייאוש, בין זעקה לכאב שקט. הביטוי "קול בוכה בדמי" מהווה **אוקסימורון**, משום שדממה היא היעדר קול, ולכן לכאורה אין אפשרות לשמוע בה בכי.

הבית נחתם במילים: "וַיַּעַל לְזִמְן מִצְנֶה בְּרָכָה?" - קול הדוברת מצווה על הנמען את ברכתה, ברכה שחורגת ממגבלות הזמן: הזמן שעבר מאז פרידתם והזמן שיחלוף עד שאולי ייפגשו שוב. ייתכן שהיא מבינה כי הנמען אינו שומע, ואף לא רוצה לשמוע, ובכל זאת היא בוחרת לברך אותו באשר הוא, גם אם בלעדיה.

במהלך הבית כולו הקול משמש **מטונימיה** – חלק המייצג את השלם. הקול הפונה אל האהוב מגלם את הדוברת עצמה, הקוראת אליו וממשיכה להמתין לו.

הבית השני:

בבית זה הדוברת אינה מתמקדת בעצמה ובקולה הקורא לנמען, אלא מציגה אמירה כללית על טבע חיי האדם – האופן שבו הוא יוצר קשרים עם אנשים ומאבד אותם. היא מתארת את העולם כמקום מלא דרכים, המייצגות את הקשרים שבין בני האדם. האדם פוגש אנשים לזמן קצר, אך בהמשך מאבד אותם לנצח, וגם אם ירצה לשוב ולמצוא מישהו שאיבד – לא יצליח. תיאור זה, אף שהוא כללי, נוגע ישירות למצבה האישי של הדוברת, המרגישה שהיא חיה בעולם שבו אין דרך לשוב לקשרים מהעבר, ובעיקר לקשר שאבד לה עם הנמען.

בשורה הראשונה נאמר: "תִּבֶּל זוֹ רֶבֶה וְדַרְכִּים בָּהּ רַב". – כלומר, העולם רחב ועמוס בדרכים רבות. בשורה שלאחר מכן מתוארת מערכת היחסים בין הדרכים: "נִפְגָּשׁוֹת לְדֶק, נִפְרָדוֹת לְעַד". – הדרכים נפגשות לרגע קצר בלבד ("לדק" פירושו לדקה), ולאחר מכן נפרדות לנצח. הדרכים המצטלבות והנפרדות הן **מטפורה** למפגשים האנושיים, והתמונה של עולם מלא דרכים מייצגת את מצבו החברתי של האדם. גם כאן ניכרת נוכחותם של **ניגודים**: "נפגשות" מול "נפרדות", "לדק" מול "לעד" – ניגודים המדגישים את מצבו של האדם, הנפגש עם אחרים לרגע קצר אך נפרד מהם לנצח.

בסיום הבית מתוארת תחושת חוסר האונים של האדם המבקש לשוב אל קשרים שאבדו: "מִבְּקֶשׁ אָדָם, אֶךְ כּוֹשְׁלוֹת רִגְלָיו, לֹא יוֹכֵל לְמַצֵּא אֶת אֲשֶׁר אָבַד". – האדם מנסה למצוא מחדש את מי שאיבד, אך רגליו כושלות במסעו, והוא אינו מצליח. התחושה המרכזית בבית זה היא של ייאוש: מה שאבד – לא יימצא עוד לעולם.

הבית השלישי:

בבית זה חוזרת הדוברת להתמקד בעצמה. היא מרגישה שחייה קרבים אל סופם, אך למרות זאת שומרת בלבה על תקווה לראות שוב את אהובה, לו היא ממשיכה להמתין.

בפתיחת הבית היא אומרת: "אַחֲרֹן יָמֵי כָּבֶד קָרֹב אוֹלִי, כָּבֶד קָרֹב הַיּוֹם שֶׁל דְּמָעוֹת פְּרִידָה". דבריה מצביעים על תחושת הסיום המתקרב – הפרידה מהחיים עצמם. שתי השורות יוצרות **תקבולת מצליבה**, כאשר המילה "אולי" נעלמת בשורה השנייה, והאפשרות מתחלפת בוודאות מרה. הדברים משתלבים עם סיפור חייה של המשוררת, שחלתה במחלת השחפת והכירה בכך שזו תביא למותה.

השיר מסתיים בהבטחה נחושה: "אַחֲכָה לָךְ עַד יָכֹבֹ חַיִּי". כאן **מדמה** הדוברת את חייה לאש שתכבה עם מותה. אף על פי שהיא יודעת שהסיכוי לפגישה מחודשת קלוש מאוד, היא לא מוותרת על התקווה – ותמתין לאהובה עד נשימתה האחרונה.

בשורה האחרונה מתווסף **דימוי** מעולם המקרא: "כְּחֻכּוֹת רָחֵל לְדוֹדָהּ". "דוד" במקרא פירושו "אהוב", כפי שמופיע בפסוק "אֶנִּי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי" (שיר השירים ו, 3). מדובר **בארמז** לסיפור יעקב ורחל (בראשית כ"ט). יעקב נאלץ לעבוד שבע שנים כדי לשאת את רחל, אך הולך שולל ונישא ללאה אחותה. רק לאחר שבע שנים נוספות זכה סוף־סוף באהובתו – ורק אז התממשה אהבתם.

בעוד הסיפור המקראי מציב במרכזו את סבלו של יעקב, הופכת רחל המשוררת את נקודת המבט: היא משווה את עצמה לרחל המקראית, ומעמידה את סבלה שלה במרכז – אישה הממתינה לאהובה שנים ארוכות. בכך מתווספת לשיר שכבה של תקווה: כשם שרחל ויעקב התאחדו בסופו של דבר, אולי גם היא תזכה להתאחד עם אהובה.

עם סיום השיר מתברר שהדוברת חיה בתחושת אמביוולנטיות: מצד אחד היא מאמינה שתחכה לאהובה עד מותה, ומצד אחר מבינה שהסיכוי למפגש מחודש כמעט אפסי. המעבר הזה בין ייאוש לתקווה, בין ודאות כואבת לאופטימיות עיקשת, בא לידי ביטוי גם במבנה השיר: הבית הראשון מלא תקווה, הבית השני מבטא ייאוש ותפיסת עולם נוקשה, ואילו הבית השלישי חוזר לציפייה ותקווה. הנימה החותמת את השיר היא נימת התקווה – והיא זו שנותנת לו את צביונו העיקרי.

האמצעים הרטוריים בשיר:

אנפורה – שתי שורות הפתיחה של השיר נפתחות בביטוי "התשמע קולי".

מטונימיה – קולה של הדוברת, המהווה חלק ממנה, מייצג אותה בשלמותה.

מטאפורה – "תבל זו רבה ודרכים בה רב" + "אחכה לך עד יכבו חיי".

ניגודים – "קול קורא בעוז" לעומת "קול בוכה בדמי" + "נפגשות לדך" לעומת "נפרדות לעד".

דימוי – "כחכות רחל לדודה".

ארמז מקראי – "כחכות רחל לדודה". (סיפור יצחק ורחל, בראשית כ"ט)

אוקסימורון – כותרת השיר 'זמר נוגה' + הביטוי "קול קורא בדמי"

תקבולת מצליבה – "אחרון ימי כבר קרוב אולי, כבר קרוב היום של דמעות פרידה"